

О.Ф. Александрук
викладач кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін
Військова академія,
м. Одеса, Україна

ПРОБЛЕМИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ПРИЗОВУ МОЛОДІ ДО ЛАВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті розглянуто основні проблеми патріотичного виховання молоді України на сучасному етапі розвитку української державності. Визначено систему заходів, спрямованих на формування «нового» українця. Проаналізовано вплив державної політики на формування патріотизму серед молоді. Зосереджено увагу на патріотичному вихованні як соціально і педагогічно організованому процесі формування особистості. Розкрито основні проблеми призову молодого покоління до Лав Збройних Сил України.*

***Ключові слова:** патріот, патріотизм, національно-патріотичне виховання, військово-патріотичне виховання, призов.*

Слово «патріотизм» (від “partis”) – грецького походження, в перекладі означає «батьківщина, вітчизна», вперше воно з’явилося в період Великої Французької революції (1789–1793 рр.). Патріот – це борець за народ.

Можна виділити зовнішню структуру «патріотизму»:

- патріотичні почуття;
- національна гідність людини;
- потреба в задоволенні національних інтересів;
- патріотична свідомість на основі національної свідомості, розуміння своєї громадянської ролі в суспільстві;
- національний такт і толерантне ставлення до людей інших національностей;
- бажання і потреба в накопиченні, збереженні та передачі національних культурних цінностей;
- готовність до патріотичної діяльності [1, с. 47].

Патріотизм як почуття має внутрішню структуру, яка складається з таких компонентів:

- перший, поверхневий – природна любов до свого народу як до великої родини, любов до рідної мови, природи;
- другий – відчуття патріотизму розумом, усвідомлення обов’язку перед власним народом, готовність стати на захист його інтересів;
- третій – переплетіння любові до рідного, близького з усвідомленням свого обов’язку перед народом; це прагнення і готовність служити Батьківщині [7, с. 10].

Потрібні нові підходи і шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. Це пов’язано з: інтеграційними процесами, що відбуваються в Україні; пробудженням громадянської і громадської ініціативи, виникненням різних громадянських рухів; розповсюдженням волонтерської діяльності.

Однією з найскладніших проблем сьогодення є проблема національно-патріотичного виховання молоді.

Національно-патріотичне виховання – це комплексна система і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім’ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування в молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов’язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави [9, с. 6].

Сьогодні єдиний шлях повернення державності – громадянсько-патріотичне виховання молоді. Патріотизм у сучасному розумінні – «Я творець майбутнього своїх дітей і онуків».

Метою національно-патріотичного виховання є формування в молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, пошани до видатних вітчизняних історичних діячів, готовності до виконання громадянських і конституційних обов’язків. Патріотичне виховання включає соціальні, цільові, функціо-

нальні, організаційні й інші аспекти. Головною складовою частиною є формування любові до рідної країни, що здійснюється, насамперед, сім'єю, безпосереднім соціальним оточенням через передання певних культурних традицій, звичаїв, обрядів, вірувань. Значну увагу патріотичному вихованню молоді приділяють органи державної влади переважно через формування готовності до захисту Вітчизни, поваги до чинного законодавства та засад демократичної, правової держави, української історії, видатних пам'яток культури [8, с. 111].

Основними принципами національно-патріотичного виховання є:

- принцип національної спрямованості виховання, який передбачає формування в молоді національної свідомості, любові до України, свого народу, шанобливого ставлення до його культури, здатності зберегти свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;

- принцип культуровідповідності, який передбачає виховання як культуротворчий процес, спрямований на формування базової культури особистості, базуючись на набутому морально-етичному досвіді людства;

- принцип гуманізації виховного процесу зосереджує увагу на особистості як вищій цінності [10, с. 5].

Значну роботу з патріотичного виховання молоді проводить Міністерство освіти та науки. Його основна мета – виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних відносин.

Мета патріотичного виховання конкретизується через систему таких виховних завдань:

- утвердження у свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;

- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;

- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;

- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;

- сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися із соціальними інститутами, органами влади і спроможності дотримуватись законів та захищати права людини;

- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

- формування мовленнєвої культури;

- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму [3, с. 1].

Шляхи реалізації патріотичного виховання молоді:

1. Удосконалення нормативно-правової бази патріотичного виховання.

2. Діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері національно-патріотичного виховання.

3. Співпраця органів державної влади та органів місцевого самоврядування з громадським суспільством.

4. Інформаційне забезпечення національно-патріотичного виховання молоді [7, с. 10].

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання молоді – формування нового українця, що діє на основі таких національних та європейських цінностей, як:

- повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України);

- участь у громадсько-політичному житті країни;

- повага до прав людини;

- верховенство права;

- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей;

- рівність усіх перед законом;

- готовність захищати суверенітет та територіальну цілісність України [2, с. 1].

Живим прикладом мужності і героїзму є захисники України, що боронили країну в минулому і зараз обороняють нашу державу.

Формування патріотизму в молоді сприяє забезпеченню національної безпеки України. Українське суспільство в цілому постає основним суб'єктом механізму впливу державно-патріотичної ідеології на

духовний потенціал молоді. Саме механізм реалізації державно-патріотичної ідеології в процесі формування духовного потенціалу молоді та його еволюції як невід'ємного сутнісного елементу регулюючо-створювальної ролі держави за умов трансформації суспільства і є метою забезпечення національної безпеки держави.

За таких умов безпосередніми суб'єктами є:

1) держава (всі владні структури: законодавча, виконавча, судова);

2) громадянське суспільство (політичні партії, суспільно-політичні і патріотичні рухи, професійні об'єднання, різноманітні спілки, спортивні організації, асоціації та інші недержавні інститути, які у своїй сукупності провадять роботу відповідного спрямування з окремими прошарками і категоріями людей) [10, с. 8].

Особливого значення набуває звернення до традицій українського суспільства. Любов до Батьківщини, патріотизм мають важливе значення і повинні бути обов'язковою складовою частиною ідеології в ім'я майбутнього України.

Щоб подолати проблему патріотичного виховання молоді, необхідно:

– вдосконалити нормативно-правову базу патріотичного виховання молоді;

– створити єдиний координаційний центр під патронатом Президента України для забезпечення ефективного здійснення патріотичного виховання молоді із залученням представників відповідних міністерств та відомств, громадських організацій, ЗМІ;

– сприяти зміцненню співпраці органів державної влади та органів місцевого самоврядування з громадськими об'єднаннями національно-патріотичного спрямування;

– створити механізми економічного стимулювання суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють підтримку заходів неурядових організацій, спрямованих на патріотичне виховання молоді;

– розробити та реалізувати місцеві і галузеві програми патріотичного виховання молоді центральними й місцевими органами державної влади та органами місцевого самоврядування;

– активізувати інформаційно-пропагандистське забезпечення патріотичного виховання шляхом розроблення рекомендацій щодо посилення патріотичної спрямованості програм радіомовлення і телебачення, матеріалів друкованих ЗМІ;

– підтримувати виробництво вітчизняної кінопродукції, видання творів, постановку вистав патріотичного спрямування [1, с. 48].

На сучасному етапі розвитку соціально-педагогічної системи патріотичного виховання основними проблемами є дотримання єдиних у державі поглядів на проблему виховання громадянина і патріота незалежної України, забезпечення єдності навчання, виховання й розвитку підростаючого покоління.

Суспільство потребує демократичного гуманістичного патріотизму. Демократичний – простий для розуміння і властивий широким верствам населення. Гуманістичний – дотримання національних та загальнолюдських цінностей і інтересів, повага конституційних прав і свобод людини та громадянина.

Також провідну роль у формуванні особистості належить сім'ї, яка відповідає за соціальне відтворення населення, за його національний, моральний, духовний розвиток, за створення певного способу життя.

Головна роль патріотичного виховання полягає не тільки в сприянні, допомозі в розумінні і осмисленні певних положень патріотизму, але й у тому, щоб підвести особистість до внутрішнього їх сприйняття, тобто у формуванні патріотичних переконань.

Патріотичні переконання проявляються у:

– ставленні особистості до себе, свого народу;

– ставленні особистості до історії, духовних і культурних надбань народу;

– розумінні особистістю значення ролі народу й Батьківщини в її житті;

– вірі в майбутнє українського народу, в його здатність побудувати цивілізовану демократичну державу;

– активності особистості в побудові на загальнолюдських засадах свого життя і розбудові Української держави [2, с. 3].

Виховання в молоді патріотизму і реалізації ідеї патріотичного виховання набуває в сучасному українському суспільстві особливого значення в силу таких причин:

– соціально-економічні зміни, кризові явища, притаманні сучасному українському суспільству, спричинили деформацію ціннісних орієнтацій значної частини молодих людей;

– демократизація, плюралізм і поява багатопартійної системи створили певні труднощі в соціальному розумінні суті патріотизму [7, с. 15].

Тому в сучасних умовах є необхідність у здійсненні патріотичного виховання на якісно новому рівні.

У Збройних Силах робота по формуванню духовного потенціалу і його найважливішої складової патріотизму проводиться на основі Закону «Про Збройні Сили України». Згідно із статтею 11 цього Закону визначається зміст патріотичного виховання, де сказано, що військово-патріотичне виховання здійснюється на національно-історичних традиціях народу України. Разом із тим до цього часу не прийнята Державна програма патріотичного виховання [6, с. 3].

У сучасних умовах пріоритетною частиною патріотичного виховання є військово-патріотичне виховання, зорієнтоване на формування готовності до захисту Вітчизни, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу в Збройних Силах України як особливому виді державної служби.

Системна організація військово-патріотичного виховання молоді має бути спрямована на підготовку її до оволодіння військовими професіями, формування психологічної та фізичної готовності до служби в Збройних Силах [3, с. 1].

Досить широко проблему патріотичного виховання розкрито в Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України (затверджена Указом Президента України від 14.03.2016 року № 92/2016). У ній однією із складових частин ефективного розвитку системи військово-патріотичного виховання є запровадження програм військової підготовки і цивільного захисту в загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладах. Концепція передбачає, що кадрове забезпечення розвитку систем сектору безпеки і оборони повинно ґрунтуватися на створенні необхідних умов для військово-патріотичного виховання молоді. Так, серед іншого, пріоритетами в цьому напрямі визначено створення умов для залучення громадських організацій до військово-патріотичного виховання молоді, підготовки громадян до захисту Батьківщини [4, с. 2].

Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є конституційним обов'язком українців (ст.65.Конституції та ч.1ст.1 ЗУ «Про військовий обов'язок і військову службу») [5, с.].

Призовний вік в Україні в 2018 році встановлено на рівні 20-27 років. Разом із тим, незважаючи на підвищення віку призовників-строковиків, молоді люди 18-19 років вправі пройти службу в армії на добровільній основі (за контрактом).

Згідно зі ст. 23 ЗУ «Про військовий обов'язок і військову службу» термін служби в армії становить:

- 18 місяців – для призовників, які не мають вищої освіти;
- 12 місяців – для призовників зі ступенем спеціаліста або магістра [6, с. 5].

Головною перепоною нерівного відношення молоді до призову є відсутність військового патріотичного виховання, що призводить до небажання юнаків проходити строкову службу в Збройних Силах України.

У залежності від матеріальних статків родини молодь уникає призову відкупом або завчасним виїздом з країни «на заробітки», а також переховуванням. Шляхи вирішення лежать у законодавчому полі та полягають у приділенні більшої уваги керівництвом країни процесу патріотичного виховання молоді в освітніх закладах, підвищення рівня ефективності призовної системи шляхом розширення повноважень військових комісаріатів, створення більш жорсткої системи покарання за ухилення від призову.

Причини низької явки призовників можна визначити, аналізуючи внутрішні проблеми нашого суспільства у світлі війни на сході України. Адже люди не бачать прогресу в державних реформах. Патріотизм перших захисників держави згаснув через бездіяльність влади та нездатності чиновників стати державними. Слабке виконання обіцянок соціального захисту поранених та сімей загиблих підриває бажання брати в руки зброю, а також провокує небажанням у населення проявляти патріотизм, бо його ніхто не оцінить. Висока явка забезпечується гарною мотивацією ратної праці кожного солдата, сержанта, офіцера, забезпеченням соціального захисту сімей військовослужбовців, створення рівних і справедливих умов, проходження служби громадянами України. Необхідно висвітлювати героїзм та майстерність військовослужбовців за допомогою ЗМІ, позитивні результати діяльності урядовців та військового керівництва.

Отже, можна констатувати, що без пробудження таких моральних феноменів, як патріотизм, обов'язок, совість, почуття власної гідності, працелюбність, навряд чи можна розраховувати на поліпшення ситуації в країні. Також необхідно виділити соціальний аспект проблеми низької явки до лав Збройних Сил України, який має відображення в небажанні самих людей робити свій внесок у підвищення боєздатності нашої держави, що пояснюється відсутністю мотивації та необхідного патріотичного виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гевко О. Формування національно-патріотичних рис у студентів. Рідна школа. 2001. № 11. С. 47.
2. Фіцула М.М. Правове виховання учнів: Методичний посібник. К.: ІЗМН, 2012. С. 148.
3. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2015-2019 р.р., затверджена на колегії МОН України 26 березня 2015 року.
4. Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, затверджені Указом Президента України від 14.03.2016 року № 92/2016.
5. Конституція України. URL: <https://www.zakon1.rada.gov.ua>.
6. Закон України «Про Збройні Сили України». URL: <https://www.zakon5.rada.gov.ua>.
7. Чупрій Л.В. Патріотичне виховання молоді в контексті національних інтересів української держави. Агенство стратегічних досліджень. sd.net.ua/2009/11/05.
8. Чорна К.І. Патріотизм молоді в контексті національних інтересів української держави // Проблеми виховання і навчання в сучасних соціально-економічних умовах. 2003. Вип. 34. С. 110–114.
9. Демишкевич В.А. Особливості патріотичного виховання молоді в контексті розвитку сучасного суспільства. URL: <https://www.managment.kr.sch.in.ua>.
10. Загородня А. Сучасне розуміння патріотичного виховання молоді. URL: <https://www.tme.uomo.edu.ua>.

А.Ф. Александрук. Проблемы патриотического воспитания молодежи Украины на современном этапе развития украинской государственности и проблемы призыва молодежи в ряды Вооруженных Сил Украины. – Статья.

Аннотация. В статье рассмотрены основные проблемы патриотического воспитания молодежи Украины на современном этапе развития украинской государственности. Определена система мероприятий, направленных на формирование «нового» украинца. Проанализировано влияние государственной политики на формирование патриотизма среди молодежи. Сосредоточено внимание на патриотическом воспитании как социально и педагогически организованном процессе формирования личности. Раскрыты основные проблемы призыва молодого поколения в Ряды Вооруженных Сил Украины.

Ключевые слова: патриот, патриотизм, национально-патриотическое воспитание, военно-патриотическое воспитание, призыв.

A. Aleksandruk. The problems of patriotic education of the youth of Ukraine on present stage of development of Ukrainian statehood and the problems of appeal of the youth to series of Armed Forces of Ukraine. – Article.

Summary. In article the main problems of patriotic education of the youth of Ukraine on present stage of development of Ukrainian statehood are considered. Program of activities of directed to formation of “new” Ukrainian is determined. Influence of state policy to formation of patriotism among youth is analysed. Attention on patriotic education is concentrated as socially and pedagogically organised process of formation of the person. The main problems of appeal of young generation to Series of Armed forces of Ukraine are opened.

Key words: patriot, patriotism, national-patriotic education, military-patriotic education, appeal.